

DOI: 10.7596/taksad.v5i1.454

Divan Şiirinde Hz. Musa

Adnan Uzun¹

Öz

Divan Şiiri, İslam Medeniyetinin şekillendirdiği Müslüman Doğu toplumlarının ortak kültüründen ve çeşitli milletlerle paylaştığı coğrafyanın değerlerinden etkilenecek oluşan, devrin sanat anlayışıyla yoğrulmuş bir birikimdir.

Hız. Musa, Firavun tarafından yeni doğan bütün erkek çocukların öldürüldüğü bir dönemde dünyaya gelmesi, İsrail oğullarına zulmeden ve tanrılık iddiasında bulunan Firavun'un sarayında yetişmesi, gençliğinde yaşadığı olaylar nedeniyle Mısır'ı terketmek zorunda kalması, peygamber oluşu, mücadelesi ve halkına karşı gösterdiği sabır gibi özelliklerinin yanında başta Yahudilik olmak üzere bütün semavi dinlerde en önemli peygamberler arasında yer alması gibi nitelikleriyle İslam Dini ve diğer ilahi dinlerin inanç ve kültür değerlerinde önemli bir yer tutmaktadır. Divan şairleri Hız. Musa'yı, Firavun'a karşı duruşu, Tûr Dağı'nda Allah ile tekellümü, Şecer-i Tûr, mucizevi asası, yed-i beyza sahibi oluşu gibi yönleri ve göstermiş olduğu mucizeleriyle şiirlerine konu etmişlerdir.

Hız. Musa, Klasik Türk edebiyatı şairleri için tasavvufî duygu, düşünce ve heyecanların ifadesinde ilham kaynağı olmuştur. Bu makalede, Hız. Musa ve onun mucizeleri ile ilgili Divan şiirinde yer alan ifade ve anlatımlar incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Divan Şiiri, tasavvuf, Hız. Musa, Kelîmullah, âsâ, Tûr Dağı, yed-i beyzâ.

¹ Artvin Çoruh Üniversitesi, aduzun@artvin.edu.tr

The Prophet Moses In Divan Poetry

Abstract

Divan poetry is a conglomerate formed under the influence of eastern societies' common culture and geographical advantages shared by various communities which is shaped by Islamic civilization and the sense of art. Prophet Moses is known by his place in Abrahamic religions. According to Islam, as a baby he was found in the Nile River, adopted by the Egyptian royal family, and grew up in the palace of the Pharaoh although in that time the Pharaoh ordered all newborn male Hebrew boys to be killed. Moses was forced to leave Egypt when he was young. Eventually, he became a prophet. He showed great patience against deeds of his folk. Divan poets mentioned Prophet Moses in their poetries with his standing against to Pharaoh, miracles like conversation with God in the Mount Sinai, Shacar al-Tur (the tree in the Mount Sinai), magic rod, and white hand. Prophet Moses became a source of inspiration for expression of sufi feelings and thoughts for Classic Turkish Literature poets. This article examines how Divan poetry depicts Prophet Moses and his miracles.

KEYWORDS: Divan Poetry, mysticism, prophet Moses, miracle, Mount Sinai, white hand.

Giriş

Kutsal kitaplarda ve dini metinlerde Hz. Musa ile ilgili anlatılan kıssalar kısaca şu şekilde özetlenebilir:

Kelîm, Kelîmullâh gibi adlarla da anılan Hz. Musa, semavî dinlerde Allah'ın İsrailoğullarına gönderdiği, kendisine kitâp verilen peygamberlerden birisi olarak kabul edilir.

İsrailoğulları Mısır'da çoğalıp varlık sahibi olmaya başlayınca, Firavun bunu engellemek için, onları esir etmiş, ellerindeki mallarını almış ve yeni doğan çocukların öldürülmesini emretmiştir.

Hz. Musa doğunca Firavun'un askerlerine karşı annesi onu bir kaç gün saklamış, daha sonra Allah'ın bildirmesiyle onu bir sandığa koymuş ve suya bırakmıştır. Firavun'un adamları tarafından bulunarak saraya getirilen Hz. Musa, Firavun'un karısının isteği üzerine öldürülmemiş ve bakımı Firavun'un karısı tarafından üstlenilmiştir. Ona bakmak

üzere bir kadın aranırken, annesi bakıcı olarak tutulmuş ve böylece Hz. Musa, Firavun'un sarayında annesi tarafından bakılarak büyümüş ve ergenlik çağına gelince de Allah tarafından kendisine ilim ve hikmet verilmiştir.

Bundan sonraki olaylar ise şu şekilde gelişmiştir:

Hz. Musa bir gün şehirde dolaşırken, biri kendi soyundan, diğeri düşmandan olan iki kişiyi kavga ederken görür. Kendi soyundan olan ve imdat isteyen adama yardım ederken diğeri ölür. Bu olay duyulur. Öldürüleceği haberini duyunca orayı terk ederek Medyen'e gider.² Orada evlenir, bir müddet kaldıktan sonra ailesiyle birlikte ayrılır. Sînâ Dağı'na (Tûr Dağı) yöneldiğinde yolunu kaybeder. Gece gördüğü ateşe doğru gidince, orada Allah'ın hitâbıyla karşılaşır. Orada kendisine Allah'tan başka tanrı olmadığı, O'na ibadet etmesi, dosdoğru namaz kılması bildirildi. Âsâsı ile ilgili mucize verildi. Kardeşi Hârûn yardımcı kılınarak Firavun'a gitmesi emredildi.³ Firavun, Hz. Musa'ya inanmadı, mucizelerini küçümsedi. Âsâsı ile bütün sihirbazları âciz bırakan Hz. Musa'yı kötü bir büyücülükle suçladı.⁴ Bununla kalmayarak Mısırlıları dinlerinden döndüreceği, kendi otoritesini sarsacağı korkusuyla öldürmek istedi. Bunun üzerine Hz. Musa'ya kavmini mısırdan çıkarma emri geldi. Firavun ve ordusu onları takibe başladı. Kızıl Deniz'e geldiklerinde Hz. Musa âsâsını denize vurdu, deniz yarıldı; Hz. Musa ve beraberindekiler geçtiler. Aynı yerden geçmeye çalışan Firavun ve askerleri suların tekrar kapanmasıyla boğuldular.⁵

Firavun'un zulmünden kurtulan Hz. Musa ve beraberindekiler Sînâ'ya ulaştılar. Allah, Hz. Musa'dan Tûr-ı Sînâ'ya çıkmasını istedi. Musa peygamber orada Allah'ı görmeyi diledi, fakat bunun mümkün olmadığını bildiren Allah dağa tecellî etti ve dağ parçalandı. Bunun imkânsızlığına gören Hz. Musa, bu arzusundan vazgeçerek tevbe etti.⁶ Tûr Dağı'nda Allah, Hz. Musa'ya emirlerini ihtiva eden levhaları verdi. Bu emirlerle kavminin yanına dönen Musa peygamber, onları buzağıya tapar bir halde buldu. Kavmine kızarak onları bu amellerinden vaz geçirdi.

Filistin bölgesine gelen Hz. Musa ve beraberindekiler orada bir toplulukla karşılaştı. Hz. Musa kavmine bu toplulukla savaşmaları gerektiğini belirtti. Onlar ise gidip

² bk. Kur'ân-ı Kerîm; 28/ 3-48.

³ Kur'ân-ı Kerîm; 23/26-34, 26/52-67, 10/ 90-92.

⁴ Kur'ân-ı Kerîm; 26/ 45.

⁵ Kur'ân-ı Kerîm; 26/ 61-67, 20/ 78.

⁶ Kur'ân-ı Kerîm; 7/ 142-148.

“Rabb”iyle birlikte kendisinin savaşmasını söylediler. Hz. Musa’nın bedduası üzerine Allah o topluluğa kırk yıl çöllerde sahipsiz, başıboş ve perişanlık içinde dolaşma cezası verdi. Kavmi Musa’dan çölde susuzluklarını gidermek için su istedi, Âsâsını kayaya vurmak suretiyle su çıkarma mûcizesini gösterdi. Açlık içinde olan halkı için Allah lütfuyla kendilerine bildircin kuşu ve kudret helvası gönderdi.⁷

Hz. Musa, Mısır’a ceza olarak gönderilen diğer mucizelerinin yanında asâsının yılan olması, elini elbisesine sokup çıkardığında beyazlanması, kayadan su çıkarması, gibi mûcizeleri ile tanınmış ve Kur’an-ı Kerim’de kendisine dokuz mucize verildiği ifade edilmiştir.⁸

Divan Şiirinde Hz. Musa

Türk edebiyatında Hz. Musa ile ilgili müstakil manzum ve mensur eserler kaleme alınmıştır. Çağatay sahasında Mirzâ Ahmed bin Mirzâ Kerîm tarafından 254 beyitten oluşan, ne zaman ve nerede yazıldığı belli olmayan ve Hz. Musa’ya atfedilen kıssaları ihtiva eden “Mûsâ-nâme” adında manzum bir eser meydana getirilmiş; söz konusu eserle ilgili inceleme çalışması Ufuk Deniz AŞÇI tarafından yapılmıştır⁹. Ayrıca aynı incelemede Shim’on Hakham’a ait bir “Mûsâ-nâme” den de söz edilir.¹⁰ Anadolu sahasında da peygamber kıssaları şeklinde “Kıssa-i Mûsâ” adıyla mensur eserler meydana getirilmiştir. Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonunda 06 Mil Yz A3382/2,3 numaralarda (Dvd No: 181 kayıtlı, telif tarihi ve müellif bilgileri bilinmeyen iki adet yazma nüsha bulunmaktadır. Nüshalardan A3382/3 numara ile kayıtlı olanın istinsah tarihi 1269 (1852) olarak belirtilmektedir. Diğer bir “Kıssa-i Mûsâ” adlı mensur yazma nüsha da Amasya Beyazıt İl Halk Kütüphanesi 05 Ba 509/4 numara ile kayıtlıdır. Benzer eserlere değişik kütüphanelerde de rastlamak mümkündür. Söz konusu bilgiler Hz. Musa’nın edebiyatımızdaki yerini belirtmek maksadıyla verilmiştir. Çalışmanın asıl kapsamı Divan

⁷ Kur’ân-ı Kerîm; 5/ 20-26.

⁸ SOLMAZ, N. Mehmed; ÇAKAN, İsmail Lütfi (1993). *Kur’ân-ı Kerîm’e Göre Peygamberler*. İstanbul: Ensar Neşriyat. s.154-225. bk. Kur’ân-ı Kerîm; 7/103-169. YAZIR, Elmalılı Muhammed Hamdi. *Hak Dîni Kuran Dili*. İstanbul: Azim Dağıtım. C.4, s.87-161

⁹ Mirzâ Ahmed bin Mirzâ Kerîm. *Mûsâ-nâme*, İnceleme-Transkripsiyonlu Metin-Çeviri-Dizin-Tıpkıbasım. (Hazırlayan) Ufuk Deniz AŞÇI (2012). Konya: Palet Yayınları.

¹⁰ Mirzâ Ahmed bin Mirzâ Kerîm. *Mûsâ-nâme*, İnceleme-Transkripsiyonlu Metin-Çeviri-Dizin-Tıpkıbasım. (Hazırlayan) Ufuk Deniz AŞÇI (2012). Konya: Palet Yayınları. s.15

şiiirinde şairler, Hz. Musa'yı nasıl anlamıştır, hangi yönleriyle ve nasıl anlatmışlardır sorularına cevap aramaya dönüktür.

Divan şairleri tasavvufi bir atmosferde yetişmişler, o havayı teneffüs etmişler, tasavvufi kültürle yetişmişlerdir. Haliyle şiiirlerinin genelinde bu konu ile ilgili heyecanlarını, coşkularını, arzularını, iştiyaklarını dile getirmişlerdir.

Tasavvuf, Allah'ı bilme ve ona ulaşma esasını öğütleyen düşünce anlayışıdır. Tasavvufî düşünceye göre Allah, "Vücûd-ı Mutlak ve Hüsn-i Mutlak" tır. Varlığın birliği (Vahdet-i vücûd) anlayışına göre, varlık birdir. Birden fazla değildir. O da Hakk'ın varlığıdır. Bu âlemdeki çokluk (kesret) olarak görülen her şeyin varlığı bir zattan kaynaklanmaktadır. Bütün eşya ile maddî ve manevî çokluk âlemi yok iken o bir olan zat vardı. Ezelden beri var olduğu gibi şu anda da var olan yine o zattır. Âlem denilen şey, O'nun varlığının delilidir.¹¹ İnsan da Hüsn-i Mutlak'a aşık olmuş, Vücûd-ı Mutlak'a yönelmiş ve ona ulaşmanın yegane yolu olan "insan-ı kamil" mertebesine çıkma çabası içerisindeydir. Bu yöneliş ve çabanın diğier bir ifadesi de ilahî aşktır. Kısaca tasavvufun temelini ilahî aşk teşkil eder. Beden insanı dünyaya bağlayan zincirdir. Nefis bir bukağıdır, insanın Allah'a ulaşmasına engeldir. O halde ondan kurtulmak gerekir. Nefisten kurtulmak, onu terbiye etmekle mümkündür.¹²

İnsanın gönlü Allah'ın tecellîgâhıdır. Bu nedenle tasavvuf ehli, aşka, gönle önem verir. Allah sevgisinin yer ettiği bir gönül huzura ermiş demektir. Zira gönülde sürüp giden dünya sevgisi ve Allah'ın gayrı olan eşya ile mücadele bitmese de zayıflayan nefisle daha kolaydır. Allah sevgisinin kapladığı gönülde tecellî gerçekleşmiştir.

Edebiyatta Hz. Musa'nın, Allah ile konuşması, Firavun'un sihirbazlarını âciz bırakması, ejderha olabilen, denizi yaran âsâsı, Yed-i beyzâ'sı, Firavunla mücadelesi ve onu suda boğması gibi mucizevi yönleriyle ele alınır.

Tûr Dağı'nda Allah ile konuşmasından dolayı Kelîm veya Kelîmu'l-lâh sıfatlarıyla da hatırlanır. Hz.Musa tasavvuf atmosferi içinde yetişen şair için duygu ve heyecanlarını dile getirme bakımından önemli bir ilham kaynağıdır. Hatta Hz.Musa'nın hayatı şairin düşüncelerini somutlaştırarak örneklendirmesi bakımından da ilgi çekicidir. Bu nedenle

¹¹ ERDOĞAN, Dr. İsmail (2002). "*Seyyid Seyfullah Kasım Efendi ve Miftâh-ı Vahdet-i Vücûd Adlı Risalesi*". Tasavvuf Dergisi, 8. sayı, s.47

¹² PALA, İskender (1989). *Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınları. s.479

Klasik edebiyat şairleri Hz. Musa'nın hayatı ile ilgilenmişler; çeşitli kesitler alarak tasavvufî düşüncelerini ifade ederken şiirlerinde yer vermişlerdir.

“Vücûdun şehrinin gez gör gönül Tûrunda cân geldi

Münâcat itdi Hakk ile tecellî gördi çün Musa”¹³

İnsan bedeni Tûr olarak düşünülür, gönül ise vücutta Allah'ın tecellî ettiği yerdir. İnsan, elest meclisinde Allah'ı görerek âşık olmuş, dünyaya gelmek suretiyle gurbete, ayrılığa düşmüştür. Bu ayrılık ıstırapıyla “Şecer-i Tûr” olan gönül yanıp yakılmaktadır.

Tekrar hatırlayacağımız gibi Tûr-ı Sînâ'da Hz. Musa'nın Allah'ı görmeyi dilemesi üzerine Allah, dağa tecellî etmiş ve dağ buna dayanamayıp yerle bir olmuştur. Nesîmî'nin vücûdu Tûr dağına benzemiştir. Çünkü Allah onu yaratmakla varlığını izhar etmiştir.

“Musâ benem uş`asâ elümde

Hakdan ezelî kılıç belümde”¹⁴

Gönüldeki tecelliyi hisseden Nesîmî, kendisini Hz. Musa'ya benzetir. Hatta kendini onunla eş tutar.

“Gönlümüz nûr-ı tecellî cismimizdür kûh-ı Tûr

Cânımız dîdâra karşı oldu Mûsî-vâr mest”¹⁵

Gönül, tecellî nuru; beden, Tûr Dağı; can ise ilâhî görünüş karşısında Hz. Musa gibi sarhoş, baygın halde düşünülüyor.

“Tûr oldur ki şehâ ki Musa-vâr

Kalb Tûrında eyledün mîkât”¹⁶

Şâhım, senin davranışın Musa'nınki gibi oldu; çünkü “Mikat” a kalp “Tûr” undan ulaştın. Önceden belli edilen görüşme vakti demek olan mikat kelimesiyle Hz. Musa'nın Cenâb-ı Hakk'la Tûr'da konuştuğu vakte telmih edilmektedir.¹⁷

“Cânımı ânestü nâren şevkına yandırma kim

Olmuşum Musa kimi muştak-ı dîdâr uşta gör”¹⁸

¹³ AYAN, Hüseyin. *Seyyid Nesîmî Dîvânı*. Ankara: Akçağ Yayınları. s.77

¹⁴ AYAN, s.55

¹⁵ AYAN, s.86

¹⁶ AYAN, s.94

¹⁷ bk. Kur'ân-ı Kerîm; 7/ 143-155; YAZIR, C.4, s.128, 141

Mübarek yüzünü, Hz. Musa'yı andırircasına göresim geldiğini işte gör de canımı, onun “besbelli ki ben, bir ateş belirtisi gördüm” dedikten sonraki haline benzer şekilde özleyiş alevine yakma.¹⁹

Beyitte, Allah'ın dağa tecellîsiyle dağın parçalanması sonucunda Hz. Musa'nın Allah'ı görmekten vazgeçmesinin aksine şâirin; Allah'ı görme arzusundaki ısrarı, yanıp tutuşması anlatılıyor. Nesîmî'ye göre asıl yanıp tutuşma, Allah'ı görememektir.²⁰

“Mûsî vü Tûr nedür Şiblî vü Mansûr nedür

Ejdehâ olan ağaç urgan ile dâr nedür”²¹

Allah, Tûr dağında Hz. Musa'ya tecellî etti. Hallac-ı Mansur, “Ene'l-Hak” diyecek kadar Allah sevgisine sahipti. Şibli ise, gece gündüz ibadet etmesiyle tanınan Bağdatlı bir sûfî idi.²² Nesîmî, şahit olduğu ilâhî tecellîler karşısında bütün bu şahsiyetleri ve içerisinde buldukları manevî hallerini küçümser. Zira kendisi manevîyatta daha büyük mertebelere ulaşmıştır.

“Yakdı firâkun uş beni Musa kimi ser-tâ-kadem

Firkatta yanan `âşîka gör kim ne hicrân gösterür”²³

Allah'ı büyük bir şevkle görmek isteyen ve bunun gerçekleşmesi için Allah'a yalvaran Musa peygamber ile Allah aşkı ile yanıp tutuşan, bir an önce Allah'a kavuşmayı, fenâ-fi'llâh olmayı isteyen mutasavvıfın karşılaştırması yapıyor. Her ikisinin de şikâyet ettikleri şey Allah'tan ayrı olmaktır. Bu, gurbetin ifadesidir; gurbetteki insan ise ıstırap çeker.

“Anestü nâren şerhına Musa ne bilsün yâ şecer

Anı bana sor sen ki ben ol nûr u ol nâr olmuşum”²⁴

“Bir ateşe yaklaştım” demek suretiyle görünen nuru ateş sanan Hz. Musa, bundaki sırrı ne bilsin, hele o ağaç ne anlasın? Sen bunu bana sor ki, ben hem o beliren nur, hem o

¹⁸ AYAN, s.137

¹⁹ KÜRKÇÜOĞLU, Kemal Edip(1973). *Seyyid Nesîmî Dîvânı'ndan Seçmeler*. İstanbul: MEB Yayınları. s.277

²⁰ bk. Kur'ân-ı Kerîm; 20/10; Kur'ân-ı Kerîm; 27/ 7; Kur'ân-ı Kerîm; 28/ 29

²¹ AYAN, s.138

²² KÜRKÇÜOĞLU, s.259

²³ AYAN, s.182

²⁴ AYAN, s. 229

sanılan ateş olmuşumdur.” Şâir, ilâhî tecellîler karşısında âdetâ sarhoştur. Tüm benliğini yitirmiş, ilâhî varlıkta yok olmuştur.

Yine aynı gazelin son (makta) beyitinde Nesîmî;

“Buldı Nesîmî tâ seni zâtunda şeksüz şübhesüz

Olmış Nesîmîden beri eydür ki bîzâr olmuşum”

“Nesîmî, seni kendinde bulalı, Nesîmî’den de, Nesîmî olmaktan da sıyrılarak ondan usanmışımdır.” der.²⁵

“Hak tecellî eyledi Musa için

Ne Aristâlis ü Bû-Sînâ için”²⁶

Hz. Musa Allah sevgisi ile O'nu görme arzusu içinde idi. Bu arzu gönülden gelen ve aşka dayanan bir istektir. Gönlündeki aşk, Hz. Musa'yı Allah'ın tecellisine mazhar kılmıştır. Beyitte geçen Yunan filozofu Aristo ile doğu kültürünün yetiştirdiği ünlü tıp bilgini olan İbn-i Sînâ aklın temsilcileridir. Akli ön planda tutup, aşka değer vermedikleri için bu tecellîden uzak kalmışlardır. Şâir, böylece tasavvufta esas olan aşkı kıymetli görüp, akıl ve ilmi ihmal etme düşüncesinin doğruluğunu anlatma gayreti içindedir.

“İnşirâh-ı sadr hâsıl kılmayan Musa kimi

Kasr-ı elvâh etmeyen görmez yed-i beyzâmuzı”²⁷

Şâir, gönlünde Allah'a karşı duyduğu sevginin içtenlik ve büyüklüğünü ifade etmek için Hz. Musa ile Tûr dağı arasındaki münasebetten yararlanıyor. Musa peygamber, Allah'ı “ayne'l-yakin” müşahade etmenin sembolüdür. Şâir de kurduğu benzerlikle gönlünde tecellî eden ilâhî sevginin derecesini anlatmak istemektedir.

“Musa yapuşduğı için eteğine lûtfunun

Dest-i mübârekinde `asâ oldu ejdehâ”²⁸

Hz. Musa Allah'ın kudretini kavrayıp karşısında boyun eğdiği için peygamberlik sıfatına layık olmuş; Allah'ın dilemesiyle çeşitli mucizeler göstermiştir. Ahmed Paşa da yüce makamlara ulaşmanın yolu olarak ilâhî kudret karşısında acziyet içinde olmayı önerir.

²⁵ KÜRKÇÜOĞLU, s.157

²⁶ AYAN, s.424

²⁷ AYAN, s.347.

²⁸ TARLAN, A. Nihat (1966). *Ahmed Paşa Dîvânı*. İstanbul: M.E.B.Yayınları. s.10

“Kahr u celâl-i hecr ile yarıldı Tûr-ı cân

Sabr ola mı kılınca tecellî cemâl-i dost”²⁹

İnsan dünya âlemine ayak basmakla “âlem-i mutlakdan” ayrılmıştır. Ayrılık duygusu beraberinde kavuşma emelini de doğurmuştur. Gönül Allah’a kavuşma arzusuyla yanıp tutuşmaktadır. Kavuşmada yaşanan gecikme acı ve ıstırap, hayatı biraz daha çekilmez kılmaktadır. Şeyhî de ayrılık ıstırabının şiddetiyle tecellî makamı olan gönlünün parçalandığını hissediyor.

“Hazret-i Musa gibi cây-ı niyâzı Tûr olur

`İşk ile pür şevk olur kandîl-i `arşa nûr olur”³⁰

Yahya Bey’e göre gönül, Allah’ı görme arzusunun iştıyakıyla dolu oldukça, insanın karşısındaki ilâhî sırları saklayan perde açılır. Gönül bu sırların saklandığı mahzen durumuna gelir. İlâhî aşk yolunda en yüksek merhaleye ulaşanlar Allah’ın kudreti yanında güzelliğini de müşahede ederler.

“Musa göremez Tûr u şecerde bizi bi’llâh

Biz şu `le-i sîmâ-yı tecellâda nihânuz”³¹

Nâ’îlî, Hz.Musa ile ilgili unsurlardan yararlanarak, Allah’ı görmenin maddî yapı içinde mümkün olmadığını; insan yüzünün, dolayısıyla evrendeki varlıkların Allah’ı görmede perde oluşturmakla birlikte, ilâhî kudreti gösterdiğini ima ediyor.

“Mehtâb-ı Tûr sâye-i mihr zuhûrudur

Seyr it cemâl içinde de Musanın aksini”³²

Maddî yapı insanın Allah’a ulaşmasına engel teşkil ettiğinden, bu maddî yapıyı yok etmek gerektiğini ifade eden Esrâr Dede, “Musa” unsurundan faydalanır.

Tûr kavramı sevgiliye ait unsurlarla birleştirilerek tasavvufî birer remiz olarak da kullanılır. Sevgilinin yüzü “Levh-i Musa” şeklinde nitelenerek tevhidi ifade ederken, boyu Tûr’a benzetilerek insanın maddî yönü ortaya konulur.

²⁹ İSEN, Doç. Dr. Mustafa; KURNAZ, Doç. Dr. Cemal (1990). *Şeyhî Dîvânı*. Ankara: Akçağ Yayınları. s.108

³⁰ ÇAVUŞOĞLU, Mehmet (1983). *Yahya Bey Dîvânı*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları. s.179

³¹ İPEKTEN, Haluk (1990). *Nâ’îlî Dîvânı*. Ankara: Akçağ Yayınları. s.213

³² Esrar Dede. *Dîvân*. Bursa Eski Eserler Kütüphanesi. K.6565, s.120

“Yüzündür levh-i Musa kametün Tûr

Hatun Fûrkân yüzündür rakk-ı menşûr”³³

Nesîmî'nin beytinde sevgilinin yüzü kitâp sayfasına benzetilir, yüzdeki tüyler de yazılardır. Dolayısıyla yüz bu haliyle ilâhî aşkı anlatan bir kitâptır. İlâhî tecellîlerin gerçekleştiği Tûr ile bu kitâp arasında mânâ benzerlikleri kurulur.

“Hatt u hâlün kitâbdur mestûr

Yazılı rakk-ı Tûr-ı Mûsî-likâ”³⁴

Sevgiliye ait bazı güzellikler “Tûr” mefhumuyla anlatılıyor. Yüz Hz. Musa'ya gönderilen kitaba, sevgilinin boyu uzun ve düzgün oluşu itibariyle Tûr Dağı'na benzetiliyor. Sevgili dünyaya ait, maddî bir güzelliştir. Fakat Nesîmî, onda Allah'ın kudretini görüyor. Böylece maddî aşktan sıyrılıp ilâhî aşka yöneliyor. Bu durumunu da ilâhî birer kavram olan “Tûr ve kitâp” mefhumlarıyla ifade ediyor.

“Ey yanağın Tûr-ı Sînâ v'ey hatun hayy-i kadîm

Ol tecellîden çü buldı Hakka ol Musa Kelîm”³⁵

Sevgilinin yanağı kırmızı renktedir. Bu özelliği ile şâir Nesîmî onu Tûr Dağı'nda Hz. Musa'ya görünen ilâhî tecellî ateşine benzetiyor. Şâirin benzetmesi tesadüfî değildir; zira onun amacı sevgilide gördüğü ilâhî kudretin tecellîsini ifade etmektir.

Sonuç

Hz. Musa Yahudilik dininin peygamberi olmasına rağmen, Kuran-ı Kerim'de de belirtildiği üzere kendisine vahiy gönderilen peygamberlerdendir. Bu nedenle İslam inancı ve kültüründe kutsal addedilen şahsiyetler sınıfında kabul görür ve saygı duyulur. Divan şairleri de şiirlerinde Hz. Musa'ya yer vermişler, hayatı ve mucizeleri ile çeşitli teşbihlerde bulunmuşlar, hayal ve zihin dünyalarını zenginleştirmişlerdir. Bu yönüyle de Divan şiirinin şekillenmesini sağlayan unsurlar arasında yer almıştır.

Divan şiiri derin zevk ve geniş bir kültür temeli üzerine kurulmuş, bu temel üzerinde köklenerek gelişmiştir. On dördüncü yüzyılda kurumsallaşması ve geniş bir coğrafyaya yayılarak on dokuzuncu yüzyıla kadar kesintisiz olarak varlığını sürdürmesi bunun bir

³³ AYAN, s.115.

³⁴ AYAN, s.382.

³⁵ AYAN, s.239.

delilidir. Bir yabancı edebiyat gibi algılanan Divan edebiyatında yaşantımızdan, inançlarımızdan, düşünce yapımızdan, zevklerimizden, heyecanlarımızdan izler buldukça Divan edebiyatının kendimize has bir edebiyat olduğu daha iyi anlaşılacaktır.

KAYNAKÇA

AYAN, Hüseyin (1990). *Seyyid Nesîmî Dîvânı*. Ankara: Akçağ Yayınları.

ÇAVUŞOĞLU, Mehmet (1983). *Yahyâ Bey Dîvânı*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.

ERDOĞAN, İsmail (2002). “*Seyyid Seyfullah Kasım Efendi ve Miftâh-ı Vahdet-i Vücûd Adlı Risalesi*”. *Tasavvuf Dergisi*. s.8.

Esrar Dede. *Dîvân*. Bursa Eski Eserler Kütüphanesi. K.6565

İPEKTEN, Haluk (1990). *Nâ'ilî Dîvânı*. Ankara: Akçağ Yayınları.

İSEN, Mustafa; KURNAZ, Cemal (1990). *Şeyhî Dîvânı*. Ankara: Akçağ Yayınları.

KUR'ÂN-I KERÎM

KÜRKÇÜOĞLU, Kemal Edip (1973). *Seyyid.Nesîmî Dîvânı'ndan Seçmeler*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

KÜÇÜK, Serhat (2012). “*Tezkire ve Tezkireciliğin Gelişimi*” *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, 1 (2), 14-31

Mirzâ Ahmed bin Mirzâ Kerîm. *Mûsâ-nâme*, İnceleme-Transkripsiyonlu Metin-Çeviri-Dizin-Tıpkıbasım. (Hazırlayan) Ufuk Deniz AŞÇI (2012). Konya: Palet Yayınları.

PALA, İskender (1989). *Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü*. Ankara: Akçağ yayınları.

SOLMAZ, N. Mehmed; ÇAKAN, İsmail Lütfi (1993). *Kur'ân-ı Kerîm'e Göre Peygamberler*. İstanbul: Ensar Neşriyat.

TARLAN, A. Nihat (1966). *Ahmed Paşa Dîvânı*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

YAZIR, Elmalılı Muhammed Hamdi. *Hak Dîni Kuran Dili*. İstanbul: Azim Dağıtım. C.4.